

Messe for død dal. Folldalen in memoriam

ARNFINN SKOGEN

Det begynte å regne da vi steg av bussen. Stille sommerregn sjoet i skogen under oppstigningen fra Kvammen gård på grensen mellom Rindal og Surnadal til Folldalen. En god krøttersti, fast og veltrampet, men myk og behagelig å gå på. Finnes det noe bedre egnet til å fremkalle melankoli enn en tett, gjennomvåt granskogsli?

Det var siste gangen vi skulle gå denne stien oppover. I fremtiden skulle her gå bilvei til de store kraftanlegg i dalen innenfor. Det 20. århundredes kultur skulle innta Folldalen, gjøre slutt på det halvmiddelalderske herredømme til seterjenter, huldrer og hendenske sagnfigurer. Vann skulle bli: vann og lys på Stortingets og menneskers bud.

Derfor var vi her, en liten gruppe naturforskere, for å finne ut hva som skulle forsvinne. Og dalen tok imot oss med sørgmodig tåke langt nedover alle fjell, og masser av vann, fra luften og trærne. Vi var våte til skinnet. Vassdragsvesenet hadde nok utsett seg rette stedet.

I den bølge av kraftverksutbygninger som har berørt alle våre fjellområder og vassdrag var turen i 1963 kommet til Trollheimen. For første gang måtte utbyggeren betale en liten biologisk undersøkelse av området. Slik kom vi dit.

I begynnelsen av 1960-årene var det få som forestilte seg at Norges natur var begrenset, og at det kanskje var av betydning å spare noe av den. Derfor hadde knapt noen reist innvendinger mot utbygningen i og for seg: Turistfolket hadde sine hovedinteresser lenger syd i Trollheimen (og den fikk man ha for seg selv, trodde man da). Selv om Trollheimshytta, fjellområdets sentrum, ligger innerst i Folldalen, var turiststien med respekt å melde temmelig gjengrodd. Så man kunne bare glede seg over at kraftutbyggerne hadde lovet å lage ny sti. Sant og si gledet man seg visst også over de fine sjøene dalen skulle bli velsignet med. De skulle gjøre seg

Boken var mer enn full da disse praktfulle bildene kom, derfor montasjen. Øverst t.v. ser vi hvordan Folla danner en mektig foss fra den brede Folldalen ned i gjelet mot Kvammen. Under starrbelte (flaskestarr) i vannet, med vierkratt og løvskogskant på bredden i karakteristisk utvikling ved stille, dypt parti av elven. I bakgrunnen kommer sneværet inn fra sydvest.

T.h. ruver Snota fra tre vinkler. Øverst, se hvordan den brede dalbunnen for en stor del er dekket av myr, her Stormyra. I forgrunnen dyrket mark og lite uthus på Liagarden. I midten strømmer Svartåa ubekymret og «unyttig» sin trange vei, til glede for vandrerne mellom Folldalen og Jøldalen. Og nederst ruver Snota over dalen, skogen og myrene, med sin skarpe profil ved inngangen til Vestlands-naturen.

godt fra Trollhetta, Geithetta og Mellomfjell, istedet for de elendige gorrmyrene som lå der fra før.

Og bøndene, grunneierne, de klaget vel heller ikke i sine hjerter. Seterbruket var jo i alle fall slutt, markaslåtten likeså, så hvorfor ikke omsette dalen i vel behøvelige kontanter på den eneste mulige måte. (Slapp de noen kalver inn i dalen mens skjønnet varte, kunne det vel bli bra betaling.)

Naturvitenskapen visst lite om dalen, men det lille tydet på at den ikke hadde stort av interesse å by på, især med et naboskap som det sentrale Trollheimen. Så fra den siden var man tilfreds med å kunne gjøre opp status ved begravelsen.

Det første som egentlig fanget interessen var «Maggalaupet», der Folla hiver seg ned i det trange gjelet på vei ned til hoveddalen. Det var praktfullt, selv i en tørrsommer. Innenfor dette begynner den egentlige Follaldalen, en vid U-dal med en bred, flat bunn nedskåret i de høye fjell på sidene, av storisen i sig mot nord.

Også Follaldalen har en tid etter istiden hatt avløp mot øst, til Orkla, som sannelig må ha vært noe til elv engang. Siden hufset Dovre og Orkel-fjellene på seg, så Folla gjorde en brå sving vestover og fant snarveien til sjøen.

At en så stor elv som Folla ikke har maktet å skjære seg noe ned i den brede dalbunnen, viser at her er det hardt fjell under. Berget og isbevegelsen gir heller ikke rasmarker lik de som har gjort deler av midtre Trollheimen botanisk berømt. Det betyr at botanikeren ikke kan vente altfor mye fint.

To forhold preget dalen: De enorme myrene både i dalbunnen og i selv bratte dalsider, og den vakre kantskogen langs elven. Og så Folla da, som et bredt glinsende bånd i midten.

Dalens flora er som ventet temmelig fattig. Skjønt lengst frem, omkring Børset- og Sandeseter er den langt fra dårlig. Mengder av brudespore, engmarihånd, nattfiol, skogmarihånd, jåblom, fjellfrøstjerne, marigress, gulstarr, engstarr, klubbstarr og andre kalkkrevene arter, sammen med høye urter som turt, sump-haukeskjegg og tyrihjelmer røper at her er berggrunnen riktig god. Og her hadde nok ikke setertausene hatt vansker med å finne nok skavgress til å skure trekjørlene sine med. Under Sandfjellet vokser både fjellnøkleblom, kastanjesiv og andre trivelige arter. Men også her fremme domineres liene av myr, og floraen er derfor nokså ensformig.

I resten av dalen er det bare ved noen små hamrer, som ved Gråhaugen og Gården at myrenes ensformighet brytes av en frodigere urteflora. Heller ikke her støter man på de store sjeldheter, men i et slikt myrlandskap er det hyggelig å se både turt, tyrihjelmer, bergfrue, kranskonvall, liljekonvall, firblad, myskegress, hengeaks, blårap og bleikstarr.

Follas kantskoger var av to slag: På tørr grusgrunn dominerte furu, med en fattig lyngvegetasjon under. Men linnea, bittekonvall, flekkmarihånd, nikkevintergrønn og den lille orkidéen småtveblad m.fl. livet litt opp. På rikere grunn, der Folla flommet over og avsatte slam, hersket bjerk og vierarter, mens undervegetasjonen var preget av de samme høye urter som i hamrene, samt mengder av skogstorkenebb, mjødurt, høye gress og bregner. Lignende vegetasjon finnes også i rikere partier av dalsidene, særlig langs mindre bekker.

Både langs elven og i liene var bjerkeskogen mange steder tynnet kraftig ut, og mengder av høyløer viser at dette har vært viktige slåttemarken for bøndene like opp til vår tid. Også myrene var gjenstand for intens slått. Særlig ved dårlige fôrår i dalene var det et betydelig tilskudd til vinterfôret som ble bragt til bygds nedover Follas isvei. Slutt ble det på dette, som på seterbruk og gårdsdrift inne i dalen. Til sist var det bare hjorten og noen få kalver som nyttiggjorde seg den store produksjonen. Men som han sa bonden, det er nå en god reserve, om det skulle behøves igjen.

Myrene innover dalen var med få unntak riktig ensformige fattigmyrer. Men med sine mange små pytter og tjern skapte de liv i landskapet. Floristisk ensformige, nesten alltid dominert av bjønnskjegg eller lite kravfulle starrarter, av og til med mye blåtopp, viste de dog en variasjon omkring og i alle sumpene, der nøkkerose, bukkeblad og myrklegg livet opp. Dette landskapet var fuglenes eldorado, og her fantes både den lille og sjeldne fjellmyrløperen, og den svære tranen, som av og til gav en langbent dans til botanikerens beste.

Selv de fattige myrene var interessante vegetasjonstyper. Spesielt på grunn av et innslag av vestlige arter som her når sine østgrenser i Trollheimen. Det gjelder såvel de farveglade rome og klokkelyng, som finnes i mengder, samt de mindre iøynefallende og sjeldnere kystmyrklegg, heisiv, knappsiv, lyssiv og engstarr (den siste bare

lengst frem i dalen). Til denne gruppe hører også blåknapp, og helst i myrkantene, bjønnekam og smørtelg, som dog går litt lenger østover. Et sterkt vestlig preg gav også de store myrpartier dominert av gråmose (*Rhacomitrium lanuginosum*), som er et så fremtredende trekk i våre kystmyrer.

Alt dette viser at dalen har en sterk vestlig påvirkning gjennom de brede åpningene mot vest både innerst og ytterst i dalen. Nedbøren som kommer inn gjennom disse passene, må være meget stor for at alle disse myrene skulle dannes.

Ovenfor dalbunnen er det som nevnt fortsatt myr som dominerer landskapet, selv om en og annen dårlig skogteig følger bekker og morenerygger nedover dalsiden. Myrene er tørrere, men for det meste like fattige, og med de samme arter som lenger ned. Rent underlig er det å se at sivblom, en typisk sumpplante, er vanlig også i de tørre bakkemyrene.

God skog finnes nesten bare innerst i dalen, mellom Fiske-setrene og Svartådalen. Her danner især de tørre elvemoene bra underlag for furuskog. Og denne fortsetter langt oppover dalsidene, til den ender som den rene trollskog ved skogsgrensen på 6-700 m.o.h. Men de aller laveste moene er uten skog. Her er det trolig for utsatt for nattefrost om sommeren til at annet enn dvergbjerk og lav kan trives.

Enkelte steder, som ved Liagarden, er vegetasjonen rikere. På myrdragene vokser både jåblom, sveltull, fjellsnelle, brudespore og mange kravfulle starr. Den store rosettmosen (*Rhodobryum roseum*), den morsomme piperensermosen (*Paludella squarrosa*) og fagermosarter (*Mnium*) gjør mye av seg i bunnen. Så det var nok ikke tilfeldig at gamlekarene bygget sin gård akkurat her. Og hvilken prektig utsikt: Ned i dalen til Gammelgjerde (Kvammen- og Fiskeseter) en annen gammel gård, og Kringløte, der Folla mister retningsansen og tuller seg helt bort i sine egne kantskoger og sumper, før den finner seg selv igjen og glir bedagelig utenom den kjempesvære Stormyra. Og bak troner fjellene, med Snotas spiss høyest av alle.

Selv om plassen har god utsikt, er den skjermet av fin bjerkeskog, Og ikke var det så forskrekkelig kaldt heller her oppe i dalsiden. Men «nedpå Gammelgjerde va' de eit rekti kaldhøl», som han sa Olaf Berset, siste fastboende i dalen, da han besøkte Liagarden siste

sommeren før hans tidligere nærmeste nabogård ble satt under vann. Med kort vei til vierbeltet og rypeterrenget, og godt om beite- og slåttemark kunne man nok livberge seg her, i en tid med andre krav til tilværelsen enn vår.

Lignende forhold finnes i liene ovenfor Ellingsbøseter (Eldjarnsbu) og lengst inne ved Løset- og Fuglsøysetrene, hvor det også antas å ha vært gammel bosetning. Fortidens bønder hadde tydelig sin økologiske sans i orden.

Ellers i dalsidene er det bjønnskjeggen, røsslyngen, dvergbjerken og finnskjeggen som dominerer, med spredt fjellbjerk og furu. Ikke en gran å se innenfor Børsetseter. Også slik er det en typisk vestlandsdal.

Heller ikke snaufjellet byr på store botaniske godbiter. Skjønt både greplyng og fjellpryd er vakre nok, for den som er ute tidlig nok til å finne dem i blomst. Vi andre får nok nøye oss med blålyng, gullris og linnea.

Den som vil se «edlere vekster» må legge turen lengst inn i dalen, til Geithetta, Mellomfjell og Grøåfjell. I kalkgrunnen her vokser omtrent alt det fineste Trollheimen kan by på, anført av reinrose, «kalkfjellenes ledeplante».

Men med det er vi også godt på vei ut av vårt tema, Follaldalen, og kan på trygg avstand få et annet perspektiv på dalen med de enorme sjøene der motorbåter tøffer over tidligere fattigmyrer og gamle setervoller, som ikke har noen plass i vår sivilisasjon. Dersom det ikke er bygget flere sjøer i dalene imellom, kan man nyte natur i fulle drag på vei til bilen ved Gjeviltvasshytta, Vassenden eller Tovatna.

Heldige er vi som har all denne urørte natur !

